

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Павлина Григорова Кънчева,
Медицински университет – София (ДЕОС)

на дисертационен труд
за придобиване на научна и образователна степен „доктор“

по направление 2.1. Филология.
Общо и сравнително езиковедие
(сравнителен анализ на английска и руска медицинска терминология)

Тема: ОСНОВНИ ТЕНДЕНЦИИ В ТЕРМИНОЛОГИЧНИТЕ СИСТЕМИ
НА ДЕНТАЛНАТА МЕДИЦИНА И ЧЕРЕПНО-ЧЕЛЮСТНО-ЛИЦЕВАТА
ХИРУРГИЯ

(ВЪРХУ МАТЕРИАЛИ НА АНГЛИЙСКИ И РУСКИ ЕЗИК)

Докторант: Светлана Йорданова Танева

Катедра: „Англицистика и американистика“

Факултет: „Класически и нови филологии“

Университет: СУ „Св. Климент Охридски“

Научен ръководител: Доц. д-р Александра Багашева

1. Данни за докторантурата.

Със заповед № РД 20-1370 / 17.09. 2020 г. Светлана Йорданова Танева е зачислена на докторантура на самостоятелна подготовка по професионално направление 2.1. Филология, докторска програма „Общо и сравнително езиковедие“ – сравнителен анализ на английска и руска медицинска терминология към катедра „Англицистика и американистика“, считано от 25.09.2020 г. до 25.09.2023 г. с научен ръководител доц. д-р Александра Божидарова Багашева. Със заповед № РД-20-1786 / 20.09. 2021 г. Светлана Йорданова Танева е отчислена с право на защита. Със заповед № РД 38-465 от 27.09 2021 г. са утвърдени научното жури и датата на защитата. На първото си заседание, състояло се на 07.10.2021 г., членовете на научното жури излязоха със заключението, че Светлана Танева надхвърля минималните национални изискванията от минимум 30 точки, като е отчела 50 точки. След запознаване с прадставената справка за липса

на плагиатство, членовете на научното жури се произнесоха с решение за липса на такова в дисертационния труд. Така представените данни показват, че всички изисквания на Закона за развитието на академичния състав в Република България са спазени и не са допуснати нарушения.

2. Данни за дисертацията.

Дисертационният труд е в обем от 316 страници, от които 232 страници – монографична част, състояща се от увод, три глави и заключение, 66 страници – приложения, библиография – включваща 237 литературни източника, илюстративна част – 33 фигури, 11 таблици и 5 диаграми, списък на избрани публикации на докторанта по темата на дисертацията.

В *Увода*, както е прието, докторантката, г-жа Светлана Йорданова Танева, представя ясно и в достатъчна степен изчерпателно задължителните компоненти на дисертационния труд. Заявена е идейната ориентация на изследването към когнитивната лингвистика и разглеждането на терминологичната метафора през призмата на антропоцентризма. Като широка теоретична база на труда са възприети теорията на терминологичната номинация, теорията на структурната и когнитивната семантика и теорията на когнитивната лингвистика. Обектът на дисертацията - англоезичните терминосистеми в денталната медицина (ДМ) и черепно-челюстно-лицевата хирургия (ЧЧЛХ) с включване на руски термини като сравнителен материал - не е изследван до момента (до колкото ми е известно). Предмет на изследването е ролята на метафоризацията, етимологията, структурата и синонимията за репрезентиране на специализирани знания по ДМ и ЧЧЛХ. Цел на работата е да опише спецификата и начините за изразяване и систематизиране на специализираното познание в изследваните терминосистеми. Задачите за постигане на целта (8 на брой) и хипотезата на изследването са ясно формулирани. Представен е материалът на изследването. Посочени са и методите, приложени за решаване на задачите на дисертацията – дефиниционен анализ, когнитивен анализ, компонентен анализ, етимологичен анализ, анкетен метод, статистически методи. Авторката дава в разгърнат вид своето виждане за ползата за науката от труда си и представя накратко съдържанието на отделните части на дисертацията.

В *Първа глава* Св. Танева публикува литературния обзор на изследването. Подробно и задълбочено са изложени теоретичните основи на дисертационния труд и вижданията на докторантката. Танева представя номинативната теория през призмата на когнитологията и като пресечна точка с ономазиологията и словообразуването.

Танева се спира подробно на същността и механизмите на езиковата номинация. Тя се насочва към разглеждането ѝ като специален речевомисловен процес с оглед на комуникативните потребности и очертава целите на номинативната теория днес – откриване на закономерности на концептуализация и категоризация на човешкия опит в процеса на установяването на названия в езиковите системи на различните езици.

Базирайки се на българското и руското езикознание и по-специално на изследвания върху българската медицинска литература, докторантката се спира подробно на въпроса за избора на номинативен признак, водещ за езиковата номинация, и го разглежда като един от най-важните аспекти на националното своеобразие на езиковата семантика.

Танева прави вярното твърдение, че основните принципи на езиковата номинация са присъщи и за терминологичната номинация, но спецификата на термина поставя своя отпечатък върху терминологичната номинация не само във функционален, но и в структурен план (с.22).

Танева представя теоретичните си обобщения върху редица основни въпроси. Терминът „специализиран език“ е представен задълбочено в аспект на неговото възникване, разпространение в различни национални науки, терминологична вариантност и определение. Танева сполучливо извежда признаците на специализирания език. Следвайки идеите на А.В.Суперанская и съавтори (2012) относно сравняването на лексиката на специализираните езици и литературния език, докторантката застъпва становището (с което можем да се съгласим), че специализираните езици се намират в постоянно взаимодействие с общоупотребимия език и границата между специализираната и неспециализираната лексика се оказва доста подвижна (с.27). Танева разсъждава за възможна класификация на специализираните езици в областта на медицината – един междудисциплинарен проблем, който очаква в бъдеще своето разрешаване.

Танева изяснява понятието „термин“ в специализирания език от когнитивна гледна точка. Този поглед тя формира на базата на руското езикознание – цитирани са главно трудовете на Е.С. Кубрякова (2002, 2004). От българската терминологична школа тя възприема теоретическите постановки за термина в трудовете на Манолова (1994). Кънчева (2009), Станкова (2009), Димитров (2008) и комплексния подход към термина, поставен от М. Попова (1985).

Като взема под внимание определенията на много изследователи за концептуалната структура, авторката развива своя теза, че терминът е единица, изпълняваща специфична роля в процеса на получаване на знания чрез комуникацията, като се залага на наличието на общи понятия като общи семантични компоненти в концептуалните системи на участниците в комуникацията.

Докторантката отнася разсъжденията и към въпроса за връзката на термина с понятието в остро дискуссионната му част относно диференцирането на специализирани и неспециализирани понятия в значението на думата. Тук тя се позовава на Апресян (1974) и Шелов (1998). Относно прецизирането на личния коментар на докторантката по въпроса, препоръчвам използването на критериите: „наличие на дефиниция“ (за специализираните понятия термини) или „наличие на лексикално значение“ (за думите от общоупотребимия език).

Следвайки когнитивния подход към термина като структури от разнопосочни знания, в съгласие с идеите на български учени (Алексиев, 2004 Станкова, 2009), докторантката достига до иновативната идея за създаване на когнитивна карта на науката медицина, репрезентираща научното знание в терминологията. Същността ѝ е съвкупност от рамки, отразяващи определени сценарии от медицинската практика, включващи различен формат знания.

Танева разглежда въпросите за същността и развитието на когнитивната лингвистика, като изяснява основните ѝ понятия. Термините „концепт“, „концептуална система“ или „концептуален модел на света“ и „езикова картина на света“ са изяснени в дълбочина чрез представяне на идеите в руското езикознание, като се засягат въпросите за тяхното възникване, развитие и същността им.

Танева се насочва към термините в когнитивната лингвистика, обозначаващи начини на организация на знанията, и заявява използването в дисертацията на методите на теорията за менталните пространства и концептуалната интеграция. Като развитие на тази насока са представени идеите на Търнър и Факоние (1998а, 2003), Болдирев (2001), Ирисханова (2001) и др. Танева успешно обяснява процесите на взаимодействие и концептуално интегриране на ментални пространства при формиране на метафорична терминология и илюстрира тази теория чрез задълбочени анализи на сполучливо подбрани и много интересни примери за терминологични метафори в терминосистемите на ДМ и ЧЧЛХ, онагледени от фигуративни изображения (с.49-52).

Втора глава е посветена на метафората като средство за терминологична номинация. В раздел 2.1. докторантката представя теорията за концептуалната метафора, като проявява предпочитание към изследването ѝ в когнитивен, комуникативен и психологичен аспект. Танева поставя в центъра на вниманието си когнитивните теории за метафората на Маккормак (1985), Арутюнова(1990,1998 а,б,в), Телия (1988б, 1996) и др. Докторантката умело пренасочва теоретическите постановки за концептуалната метафора към метафоричните значения на терминологичните единици в полето на медицината и, цитирайки Новодранова и Алексиева (2000), посочва мотивиращите признаци, основаващи се на възприятията за сходство, които най-често се оказват в основата на медицинската метафора – сходство по форма, цвят, консистенция, външни признаци на животни, функция. В тази част докторантката представя интересни примери за концептуални метафори с реализирането на един или друг от посочените мотивиращи признаци, които отразяват цели културно-специфични ментални модели. Докторантката представя подробно когнитивната теория за метафората, базирана на основополагащия труд върху тази тема на Дж. Лейкоф и М. Джонсън (1980). Разбирането, че метафоризацията е основана на взаимодействието между две структури знания – когнитивна структура на „източника“ (source domain) и когнитивна структура на „целта“ (target domain) е базисно за дисертацията. Въз основа на него докторантката определя разбирането за „концептуални метафори“ като устойчиви взаимодействия между областта източник и областта цел, фиксирани в езиковата и културна традиция на дадено общество, които могат да образуват съгласувани концептуални структури под формата на

„когнитивни модели“. По-нататък Танева разглежда подробно въпроса за метонимията и случаи на взаимодействие между метафора и метонимия в езика на академичната медицина, като цитира български езиковедски изследвания (Кънчева: 2009,2011, Пачева-Карабова:2005) и представя подробно идеите на М. Попова (2012) за терминологичната метонимия. В подробния и задълбочен преглед на теории и идеи, метафората е представена като „скрито сравнение“, като „аналогия“, като „начин за създаване на езикова картина за света“, като „една от формите на концептуализация, без която е невъзможно да се изразят и формират нови понятия и да се получат нови знания“.

В раздел 2.2, посветен на метафоричен когнитивен модел на терминообразуването, докторантката представя различни гледни точки в трудовете на голям брой учени. Тя се фокусира върху анализ на терминологичното обкръжение на метафоричния термин и на тази база разглежда процеса на метафоризация като предаване или пренасяне на знания от областта източник (source domain) в областта цел (target domain) и като отражение на когнитивното пространство на източника в когнитивното пространство на целта.

Докторантката коментира определенията на термините „когнитивна метафра“ и „конвенционална метафора“, отнасяйки последния термин към структурно-концептуалните метафори в системата на Дж. Лейкоф и М. Джонсън (1980,1993). Докторантката прави преглед на редица когнитивни теории за създаването на метафорите. Цитирайки Търнър и Фоконие (1998а) и др., посочва различни механизми за създаване: сходство, коцептуално сливане, картиране по аналогия, пренос, проекция, асоциация и заимстване, концептуална интеграция. Танева отделя голямо внимание на приносите на българските езиковеди относно механизмите на формиране и класифициране на терминологичните метафори на базата на мотивиращи признаци в трудовете на М. Попова, Б.Алексиев, П. Кънчева. Н.Николова и др.

Докторантката разглежда метафоризацията като един от лексикално-семантичните терминообразуващи начини – теория, разработена най-отчетливо в българското терминознание от М. Попова (2012), чийто труд подробно цитира, като дава акцент на основните характеристики на метафората и обособяването на т. нар. от Попова идентифицираща метафора и признакова метафора. Танева цитира също пространно

Б.Алексиев, който интерпретира механизма на метафоризацията, съчетавайки концептуалната теория на терминологията и концептуалната теория на експериенциализма и разграничава два типа терминологични метафори – конвенционален и неконвенционален. На базата на литературните източници Танева представя своите изводи, че метафората трябва да се разглежда не само като езиков, а по-скоро като концептуален феномен и във връзка с неговата сложност и многопластовост заявява използването на съвкупност от методи за анализ на метафоричното проектиране в англоезичните терминосистеми на ДМ и ЧЧЛХ.

В раздел 2.3. Танева си поставя целта да изясни въз основа на медицински терминологични материали как се формират националните терминосистеми и какво е съотношението в тях на гръко-латински и национални пластове. Това е тема в известна степен неразработена и очакваща изследвания. Докторантката представя своя поглед към античното наследство в европейските терминологични системи и влиянието на гръцкия и латинския език върху изграждането на английската метафорична терминосистема. В тази част на работата, на базата на различни европейски езици, Танева представя собствени наблюдения и анализи, които се отличават с филологическа компетентност и задълбоченост. В своите разсъждения относно исторически наложилите се лексикални пластове в терминосистемите, докторантката достига до продуктивната идея за стратификация в терминосистемата, която налага необходимостта от изучаване на съотношението и взаимовлиянието между отделните пластове на терминологичната лексика. Тази идея, представена сполучливо чрез описание и фигура, е оригинална и перспективна, тъй като дава простор за по-нататъшни изследвания. Същевременно не мога да се съглася с докторантката, че причината за деривационното предимство на гръко-латинските терминоелементи пред морфемите на националните езици е заложена в системата на класическите езици. По мое мнение тук трябва да се отчете факторът традиция и исторически създаден обществен престиж на класическите езици като базисни за изграждането на научните терминологии.

Танева се спира на интернационалния пласт от термини, образувани на основата на старогръцки и латински елементи, и го определя като особено актуален в медицинската терминология.

Танева разглежда и синонимията като част от метафоричния терминообразуващ модел, като обяснява, че в процеса на номинация специалистът избира нова дума за обозначаване на вече известно понятие, което той разглежда в нов аспект. Това е поглед към дискусияния въпрос за синонимията в терминологията, който подлежи на уточнявания. Прави впечатление прозорливата идеята на докторантката за синонимите в терминологията като активни средства за фиксиране на нови възгледи върху предмета на мисълта и синонимията като признак на развиващата се наука.

Следвайки Даниленко (1971) и Гринев (1993), докторантката се спира на определенията на синонимите като варианти. На базата на обширен илюстративен материал от медицинската литература Танева сполучливо класифицира и коментира два типа синоними: еквивалентни и интерпретативни.

Трета глава е посветена на емпиричните изследвания на обекта на дисертацията, но преди тяхното представяне, (в раздел 3.1.), Танева се съсредоточава върху езиците, чийто терминологични системи са включени в дисертацията. Английският и руският език са характеризирани като част от международния медицински терминологичен фундамент и като езици-медиатори на професионално ниво и посредници между класиката и съвременното. Нещо повече. Танева лансира и привежда аргументи към дискусияната идея за равностойна позиция на английската и латинската медицинска лексика в международен план (с.105).

Докторантката очертава чрез исторически препратки терминообразователните процеси и съвременното състояние на английската, руската и българската медицинска терминология и посочва по какъв начин те са включени в изследването – английската – като водеща за целите на изследването, руската и българската – като преводни еквиваленти на изследваните английски метафорични единици. Обобщението на авторката е, че и трите национални езика – английският, руският и българският – разполагат с пълен арсенал от средства и начини за образуване на терминологична лексика, която дублира гръко-латинската, и с похвати за заемане на латински и гръцки термини.

В раздел 3.2. Танева очертава спецификата на терминологията на ДМ и ЧЧЛХ. Тъй като обектите и предметността на дадена наука

предопределят понятийната специфика на термините, напълно основателно докторантката представя границите на научните области, чиито терминологии са обект на изследване. Тя привежда дефиницията на термина „дентална медицина“. Всеки от четирите дяла на тази приложна медико-биологична наука е представен с тематичния си контент. Докторантката представя данни относно тематичния научно-практически обхват на специалността ЧЧЛХ, но остава впечатление за дефицит на информация за тази медицинска област , както и по въпроса за отношението между ДМ и ЧЧЛХ.

Танева описва моделите и механизмите на моделиране на метафоричните термини в корпуса на ДМ и ЧЧЛХ. Класификацията е презентирана нагледно и пределно информативно чрез таблица, която обхваща емпиричния материал на дисертацията с данни за всеки метафоричен модел и референтните му базови компоненти, примери на три езика и общи количествени показатели. Докторантката излага своите задълбочени анализи на многобройни примери за всеки метафоричен модел, които доказват наличието на специфични когнитивни стратегии на метафоризация като проява на системност в терминообразуването в полето на ДМ и ЧЧЛХ.

Танева осъществява полево изследване с иновативен характер на тема „Концептуалният блендинг през когнитивната призма на студенти от специалността ДМ“, базирано на теорията на концептуалната интеграция на Фоконие и Търнър. Докторантката добросъвестно представя информация за полевого изследване, която верифицира резултатите му. Интерес и научен принос представляват изследователските стъпка, които докторантката подробно описва. Става дума за навлизане в същината на изключително сложните за наблюдение и изследване интимни процеси на образуване, движение и съчетаване на менталните пространства, базирани на асоциативното мислене, които докторантката е успяла да очертае чрез подробното анализиране и количествено представяне на богат емпиричен материал. Като пряк резултат на това изследване се възприема изводът за мотивацията на терминологичната номинация в медицината (въпрос, поставян от много учени), представен от Танева като класация на мотивиращите номинативни признаци, при която на първите две места се подреждат признаците „форма“ и „функция“ – резултати, до които са достигнали и други български учени, но приносът тук е, че тези резултати

се верифицират статистически. Докторантката прави изводи за наличието на метафоричен концептуален блендинг при образуването на разглежданите термини, който се основава до голяма степен на изрази и думи от общоупотребимия език и, опирайки се на конкретиката на материала, обяснява неговата същност.

Танева обвързва резултатите от полевого изследване със следващия анализ на англоезичния корпус в дисертацията. В центъра на вниманието ѝ е въпросът за структурата и обособяването на структурно-синтактични модели на англоезичните метафорични термини в корпуса на ДМ и ЧЧЛХ. Танева се интересува от този въпрос във връзка с регулярността в езиковото оформление на метафоричните термини, което е свидетелство за тяхната системност, и си поставя за цел да докаже, че те се изграждат съобразно с установените в английския език структурно-синтактични модели. Докторантката представя своята методика за структурно-синтактична класификация на метафоричните термини според вида и броя компоненти в състава на обособените модели. Анализите на моделите са подробни и придружени със статистически данни. Такива анализи и техните изводи са много ценни за установяване на нормативността при терминообразуването и произлизащите от това възможности за стандартизиране на съответните термини.

Следващото изследване е фокусирано върху етимологията и обособяването на етимологични модели на англоезични метафорични термини на базата на 400 ексцерпирани термина от специализиран двуезичен руско-английски и английско-руски речник (Новодранова 2007). Етимологичният анализ е представен нагледно и с количествени характеристики във фигура и диаграма и чрез коментари, като изводите са за наличие на четири групи (изконни модели, хибридни модели, заемки от класически езици, заемки от други езици), които на свой ред също се подразделят. След извода за нееднородния характер по отношение на етимологията на термините в ДМ и ЧЧЛХ, Танева проследява в детайли хибридността при образуването на метафоричните термини, като обсъжда всички възможни варианти на взаимодействие между английския език, класическите езици и други европейски езици. В резултат на това изследване докторантката прави извод за хетерогенност и хетерохронологичност на етимологичния състав на метафоричните единици в ДМ и ЧЧЛХ.

По повод на тази част от дисертацията предлагам на докторантката да помисли за замяна на термините „заемки от класическите езици“, респективно „гръцки заемки“ и „латински заемки“ с други. Процесът „заемане на термини“, както е известно, се осъществява в резултат на културното взаимодействие между живи, главно европейски езици в периода на изграждане на съответните научни терминосистеми. Относно класическите езици – гръцки и латински – се знае, че те са източници на елементи, думи и словообразователни модели, които са залегнали в основата на голям брой термини, традиционно приети в редица национални терминологии, които от своя страна могат да станат обект на заемане от други национални специализирани езици. Това означава, че класическите езици не са източници на заемки, а източници на фундаментални елементи, които се разпространяват по опосредствен начин.

Танева представя изследване на ексцерпиран материал на терминологична синонимия и оформяне на синонимни редове в англоезичния метафоричен корпус на ДМ и ЧЧЛХ. Докторантката се позовава на теоретическите постановки за лексикалната синонимия в българското езиковедие със съответната дефиниция и диференциация на пълни синоними и частични синоними. Обяснението на терминологична синонимия в медицинския дискурс е приемливо – това са случаи, при които понятието за един и същи медицински обект се назовава по различен път или пък са резултат от стремежа на терминотвореца да представи медицинския обект чрез родните езикови ресурси съобразно с параметрите на научния термин. Танева очертава процес на създаване на синонимни неологизми в резултат на неоминация в терминологични корпуси на сравнително нови междудисциплинарни науки, каквито са ДМ и ЧЧЛХ. Очаквано количествените резултати на това изследване свидетелстват за висок процент терминологична синонимия и синонимни редове с дължина от два до шест термина, като са представени случаи на терминологични варианти. Тези резултати Танева коментира напълно удовлетворително, като засяга въпроса за противоречивия характер на терминологичната синонимия в медицинския дискурс и за поставянето ѝ под контрол чрез стандартизация и прилагане на техниката на „архивиране“, описана в българското терминоведие.

Обобщения, Заключение и Приноси. Всяка една от трите глави завършва с обобщение на основните тези и изводи в съответната глава, представени синтезирано, ясно и изчерпателно. В Заключението Танева дава своите генерални изводи по всички засегнати въпроси и представя приносите към науката на дисертационния си труд.

3.Авторефератът в обем от 53 страници отразява вярно съдържанието и изводите на дисертацията.

4.Публикациите, приложени към дисертацията, са свързани с темата на дисертацията.

В заключение:

1.Дисертацията на Светлана Йорданова Танева има приносен характер, определен от избора на неизследван научен обект. Във връзка с това аз приемам всички приноси, изтъкнати от докторантката. Потвърждавам, че дисертацията представлява съществен принос към изследването на медицинската терминология с приложения в учебно-преподавателския процес на английски, руски и български език, превода на медицинска литература и по отношение на процеса на терминологичната стандартизация в полето на ДМ и ЧЧЛХ.

2. Ключовите понятия за представяне на тезите в дисертацията се базират на голям брой теоретични англоезични, руски и български трудове, които докторантката познава, цитира и умело интерпретира.

3. Направени са задълбочени и компетентни разнопосочни лингвистични изследвания на материала, които от различна гледна точка изясняват научния обект и в своята цялост представят същността на изследваните англоезичните терминосистеми.

4. Разсъжденията и изводите са богато онагледени чрез ясни и информативни фигури и таблици.

5. Трябва да са отбележи иновативният характер на дисертацията във връзка с прилагането на оригинални изследователски техники, застъпване на дискуссионни въпроси и идеи за бъдещо разрешаване.

6. Дисертацията е изпълнена съобразно с изискванията за този вид научно произведение с добър стил на ясен и четивен български език.

7. В случай, че в бъдеще г-жа Светлана Танева задържи изследователския си интерес към същия научен обект, препоръчвам да насочи вниманието си към въпросите на терминологичната стандартизация и кодификация в полето на ДМ и ЧЧЛХ.

На базата на всичко изложено по-горе изразявам убеждението си, че дисертацията и приложените към нея материали отговарят на изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България и притежават всички необходими качества, за да се присъди образователната и научна степен „доктор“ на докторантката Светлана Йорданова Танева.

09.12.2021 г.

С уважение:

.....

(Доц. Павлина Григорова Кънчева, дф)